

POMEN DELA DR. SERGIJA VILFANA ZA RAZVOJ ARHIVOV IN ARHIVISTIKE

JOŽE ŽONTAR

Od daleč sva se z »dohtarjem«, tako so rekli Sergiju Vilfanu v Mestnem arhivu, poznala že, ko je prihajal k očetu v Kranj na razgovor ali pa po kakšno knjigo. Njino dejansko poznanstvo pa se je začelo proti koncu leta 1956, ko me je ob ključnem srečanju povabil, naj le kaj pridem v Mestni arhiv na ljubljanski Magistrat. In tako sva se z dr. Vilfanom pogosto srečevala, kmalu sva postala v moje veliko zadovoljstvo prava sodelavca, družili so naju skupni strokovni interesi.

Tedaj so se ljubljanskemu Mestnemu arhivu že nakazovali boljši časi. Ko je dr. Vilfan 1. decembra 1950 prevzel njegovo vodstvo, se je ta stiskal skupaj z Mestnim muzejem in Slovansko knjižnico v Auerspergovi palači na Gosposki ulici. Na podlagi splošnega zakona o državnih arhivih, ki je bil sprejet tega leta, se je preoblikoval v samostojno ustanovo¹ in leta 1953 se je po dvajsetih letih preselil zopet nazaj na ljubljanski Magistrat. Naslednje leto se je dr. Vilfan s prikazom potreb arhivov prvič predstavil v javnosti kot arhivski strokovnjak. Najprej je širšemu občinstvu opisal močno neznano vlogo in pomen arhivov v javnem in kulturno-zgodovinskem življenju, zatem pa poudaril, da imamo Slovenci arhivsko bogastvo, ki smo ga lahko veseli. »Stanje, v katerem smo ga prevzeli od prejšnjih rodov, pa nam ne more biti v ponos. Treba je prostorov in treba je tudi nekaj denarja.« Nadaljeval pa je povsem realistično: »Slovenski arhivi nimajo ambicije, da bi čez noč dosegli pogoje, v katerih delajo arhivi v državah z bogatimi arhivskimi tradicijami. Dejansko skušajo s čim skromnejšimi sredstvi in s prilagoditvijo objektivnim možnostim doseči, da bi se naši dragoceni arhivski zakladi ohranili v čim boljšem stanju dotlej, dokler ne bodo ustvarjeni pogoji za hrambo po načelih najmoderneje arhivistike.«² Moramo pa poudariti, da se je dr. Vilfan pri vsem svojem arhivskem delovanju vseskozi po teh načelih tudi ravnal.

Ko so začeli ljubljanski Magistrat obnavljati, so po perspektivnem programu za asanacijo in rekonstrukcijo njegovo levo stransko zgradbo namenili Mestnemu arhivu, od tega dvoriščni trakt za skladišče. Urejanje prostorov za arhiv je pred-

SPLOŠNA OPOMBA: Kjer ni posebej naveden vir, so podatki na podlagi letnih poročil: ZAL LJU 247 (Zgodovinski arhiv Ljubljana), šk. 5, a. e. 105–109 ter šk. 6, a. e. 110.

¹ Uradni list FLRJ, št. 12-115/1950.

² Sergij Vilfan, Skrita bogastva, Ljubljanski dnevnik 4, 1954, št. 234 (6. 10.), 239 (12. 10.), 245 (19. 10.), 251 (26. 10.), 257 (3. 11.).

stavljalo za dr. Vilfana velik izziv. Poleg tega so ga tehnična vprašanja vseskozi pritegovala, saj je imel tudi sam velik smisel za tehniko; po maturi se je, kot je pripovedoval, odločal med tehniko in pravom. Naj opozorimo, da je bil dr. Vilfan nasploh močno vpet v dela na Magistratu, saj je do marca 1961 skrbel za vse upravne posle v zvezi s tem, kakor tudi za historično dokumentacijo del, nakar je to prevzel Zavod za ureditev stare Ljubljane.³ V okviru investicijskih del pri obnovi Magistrata je bilo dvoriščnemu traktu najprej leta 1956 nadzidano eno nadstropje. Stari dve nadstropji pod nadzidanim sta zaradi številnih prezidkov nudili slabe možnosti za racionalno namestitvev arhivskega gradiva, poleg tega pa so bili stropi konstrukcijsko prešibki in delno nagniti. Višina obeh nadstropij bi zahtevala zastarelo manipulacijo z lestvami ali pa bi bilo do 50 odstotkov izgubljenega prostora. Komaj si je mogoče predstavljati, koliko naporov je bilo potrebnih, da je dr. Vilfan prepričal spomeniškovarstveno službo za rešitev, po kateri so iz dveh nadstropij za spomeniško obnovljeno staro fasado napravili v notranjosti zgradbe tri nadstropja, ki sicer navzven niso bila vidna. Med drugim je bilo tako ustrezno sodobni zahtevi, da so skladišča nameščena v eni vertikalni, ne da bi se mešala med pisarniške prostore, in da so požarno varno ločena od drugih prostorov. Izbran je bil tudi učinkovit sistem ventilacije in gretja s toplim zrakom. Predvidene so bile instalacije za montiranje požarne signalizacije in sploh upoštevane vse možnosti za zavarovanje gradiva z modernimi tehničnimi sredstvi, kot jih je videl v Italiji in Franciji, seveda v okviru naših tedanjih možnosti.

V času priprav na adaptacijo skladišča se je namreč dr. Vilfan udeležil mednarodnega kongresa arhivov v Firencah septembra 1956 ter kongresa francoskih arhivistov v Parizu novembra 1957. Na prvem je imel Ingvar Andersson referat o novih arhivskih napravah, to je zlasti o zgradbah, varnostnih ukrepih in policah. Takoj po vrnitvi domov je dr. Vilfan za Ljudsko pravico napisal zanimivo poročilo o tem, kako posvečajo arhivom po svetu veliko skrb in kako so Švedski izdolbili prostore za arhiv v živo skalo.⁴ Na drugem kongresu – dr. Vilfan ga je ocenil za bolj strokovnega – pa so detajlno razpravljali o izvajanju načrta izgradnje novih in adaptacije ter modernizacije obstoječih zgradb za arhive v Franciji kot tudi njihovo opremljanje z najsodobnejšo arhivsko opremo. Tako je lahko spoznal sodobne rešitve in poglede na mnoga aktualna vprašanja gradnje ter opremljanja ar-

³ Sergij Vilfan, Josip Černivec, Zgodovina ljubljanske mestne hiše s poročilom o delih in perspektivnim programom asanacije in rekonstrukcije, Ljubljana: Knjižnica Kronike, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, zv. 4, 1958, 127 str.

⁴ Ingvar Andersson, New installations of archives, *Archivum*, Paris, 6, 1956, str. 11–18; Sergij Vilfan, Sodobni prijemi v urejanju arhivov, *Ljudska pravica* 22, 1956, št. 226 (25. 9.) str. 8; Sergije Vilfan, Treći međunarodni kongres arhiva u Firenci (25–29 septembra 1956 g.), *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 3–4, str. 20–27.

hivskih stavb, kar je zelo nazorno opisal v poročilu o tem kongresu. Zagotovo je ob tem dobil tudi kakšno idejo, ki jo je s pridom uporabil pri ljubljanskih skladiščih; v obeh poročilih je namreč še posebej opozoril na način adaptacije obstoječih zgradb za potrebe arhivov po sistemu, kot smo ga opisali za ljubljanska skladišča.⁵

Ker so bili na mednarodnem kongresu arhivov v Firencah prvič prisotni tudi Jugoslovani, so v Zvezi arhivskih delavcev Jugoslavije sklenili pripraviti informativno brošuro o jugoslovanskih arhivih *Les archives de Yougoslavie*, da bi jo ponudili udeležencem na kongresu. Z redakcijo lične brošure si je dr. Vilfan nakopal dosti dela, še posebej zato, ker so arhivi zamujali s podatki. Treba pa je poudariti, da je bil kljub vsemu to prvi uspeli poskus skupnega prikaza jugoslovanskih arhivov.⁶

Gradbena dela na skladišču Mestnega arhiva so se začela spomladi 1959 in so bila zaključena v enem letu. »Če bo uspelo izvesti vse predvidene instalacije, bo to arhivsko skladišče za zdaj najmodernejšo v državi,« je tedaj zapisal dr. Vilfan. Sam pa je moral vložiti veliko naporov in iznajdljivosti v nabavo ustrezne opreme. V poštev so prihajale le kovinske police. Serijske police za biblioteke zaradi majhne globine niso bile uporabne, nabava tovarniških polizdelkov pa ni uspela, zato so se odločili za nabavo kovinskih polic po lastnem načrtu, izbranem na podlagi številnih preizkusov in izvedljivem v okviru obrtniških storitev. Preizkuse so delali prav tako na opremi gradiva. Dr. Vilfan ni hotel zaostajati tudi pri opremi fotolaboratorija. V letu 1959 so začeli s predelavo obstoječe kamere za snemanje na dolge trakove, da bi bilo mogoče mikrofilmati v večjih količinah, zlasti začeti mikrofilmati zaradi varnosti. Ni čudno, da je v poročilu o francoskem kongresu zapisal, da bi bilo pri nas nujno ob obstoječih namestitvenih pogojih vložiti več skupnih naporov za uvedbo modernejši arhivske opreme. Eden med njimi je, da se ugotovi jugoslovanski standard za kovinske police, fascikle itd. in da se dobijo domači proizvajalci. Nekatero svoje izkušnje je kasneje opisal v poglavju *Opremljanje in postavljanje arhivskega gradiva* v priročniku *Arhivska tehnika*.⁷

Ker so bile skladiščne potrebe vedno večje – skladišče v dvoriščnem traktu je imelo kapaciteto vsega 1250 tekočih metrov –, je dr. Vilfan optimistično upal, da se bo arhiv razširil še v dve sosednji stavbi na Ciril-Methodovem trgu, in sicer najprej na št. 20. Dal je izdelati načrte za adaptacijo, vendar pri mestu zaradi po-

⁵ F(ranjo) Biljan, S(ergije) Vilfan, Šesti kongres francuskih arhivista (7–10 novembra 1957 god.), *Arhivist* (Beograd), 7/recte 8, 1958, zv. 1–2, str. 88–92.

⁶ Emilija Novaković, Drugi sestanek izvršnog odbora SDARJ, *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 2, str. 111–113.

⁷ Sergij Vilfan, *Opremljanje in postavljanje gradiva*, v: *Arhivska tehnika*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije 1972, *Arhivski priročniki* zv. 1, str. 83–110, 218–222.

manjkanja denarja za to niso imeli razumevanja. V Arhivistu pa je podrobno opisal uspelo adaptacijo arhivskih skladišč na Magistratu.⁸

Komaj nekaj let potem ko je v Angliji Public Record Office vpeljal zelo znano prehodno skladišče, imenovano »limbo« (simbolično poimenovano po svetopi-semskem kraju očiščevanja – vicah), je dr. Vilfan v poročilu Mestnega arhiva za leto 1958 sicer kot »začasno rešitev skladiščnega vprašanja« kot sprejemljivo predlagal tudi kakšno skladišče v enem izmed spomeniških objektov izven Ljubljane, v katerem bi se nameščalo predvsem tako gradivo, ki še ni dozorelo za škartiranje. (V prispevku dosledno uporabljamo strokovne izraze, ki so bili v tistem času v uporabi, danes bi temu rekli odbiranje arhivskega gradiva.) V povezavi z ostalimi prizadevanji je moral to imenovati kot neko začasno rešitev, dejansko pa je šlo za pridobitev stalnega prehodnega skladišča, kjer bi se koncentrirale npr. arhivalije raznih ljudskih odborov, teh pa zaradi pogostih reorganizacij ni bilo malo. Prehodnim skladiščem je pripisoval dr. Vilfan sploh poseben pomen za delovanje arhivske službe, kar je razvidno tudi iz elaborata Položaj, problemi in perspektive arhivske službe v SR Sloveniji, Ljubljana, oktobra 1964.⁹ Dobro se spominjam, kako vesel je bil, ko mu je leta 1968 uspelo pridobiti za arhiv grad Mala Loka pri Trebnjem. V letnem poročilu Mestnega arhiva je tedaj zapisal, da ima grad precejšnje kapacitete za skladišča – v perspektivi bi mogel sprejeti od dva do štiri tisoč tekočih metrov gradiva –, odvisno od tega, kako temeljito ga bo moč glede na razpoložljiva sredstva adaptirati, dve petini kapacitet pa bi služili za novejšo ljubljansko upravno gradivo, na katerem je bilo treba izvesti še škartiranja, torej kot prehodno skladišče.¹⁰

Ob vprašanju skladišč se s hvaležnostjo spominjam pomoči dr. Vilfana tudi ob pričetku gradnje prizidka Arhiva Slovenije. Ko je bil porušen stari objekt ob Rožni ulici, je Društvo arhitektov Ljubljane napelo vse sile, da bi preprečilo novo-gradnjo. Zato je bilo treba zelo argumentirano utemeljiti odločitev o gradnji, za kar je bil dr. Vilfan zares mojster.

Kot praktik se je mnogo ukvarjal tudi z organizacijo dela v Mestnem arhivu. V sistemizaciji iz leta 1957 je predvidel razdelitev dela na oddelke po fazah arhivskega postopka (zunanja evidenca, prevzem in prva ureditev, podrobna ureditev in inventarizacija itd.), torej podobno kot je bila tedaj praksa v jugoslovanskih arhivih. Poskus ni uspel zaradi zakoreninjenih navad v arhivu. Osebe ustanove se je namreč delilo na dve skupini. Večja skupina s fakultetno izobrazbo je bila zaposlena po večini s preučevanjem ljubljanske zgodovine, druga, manjša, s sred-

⁸ Sergije Vilfan, Adaptacija zgrada za arhive, Arhivist (Beograd), 9/rcctc 10, 1960, zv. 2, str. 5–16.

⁹ ARS 1115 (Skupščina SR Slovenije), šk. 1809, mapa 63–11.

¹⁰ Objave Skupnosti arhivov Slovenije, Ljubljana, 3, 1971, str. 21.

nješolsko in nižjo izobrazbo pa pri strokovnem in upravnem delu. Brez delavcev s fakultetno izobrazbo je bila vsaka učinkovita organizacija arhivskega strokovnega dela nemogoča.

Odsev tedanjih razmer, ne le v Mestnem arhivu, je bila diskusija dr. Vilfana na prvi redni letni skupščini Zveze zgodovinskih društev Jugoslavije oktobra 1956 v Zagrebu, in sicer na referat predsednika Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije in direktorja Državnega arhiva Srbije Ediba Hasanagića O nekaterih vprašanih arhivov in arhivske službe pri nas. Stanje v arhivih je dr. Vilfan poskušal razložiti s takratnim razumevanjem arhivistike:¹¹ »Potrebe arhivov so prišle danes v konflikt s tradicionalnim teoretičnim pojmovanjem arhivistike, a praktično delo v arhivih dospelo je do srede med stvarnimi potrebami in tradicionalno znanostjo. Od naših ljudi se zahteva, da hranijo in urejajo gradivo, to je da opravljajo tehnično in administrativno delo, a del naših arhivistov sestavljajo ljudje s fakultetno izobrazbo, od katerih se zahteva samostojno znanstveno delo. Ako se po eni strani kritizira nedisciplino pri delu, ki je pripeljala do tega, da se zelo malo dela na urejanju in inventarizaciji, je to prišlo zaradi tega, ker so nekateri arhivisti izključno delali na posameznih temah. Do tega protislovja je privedel zgodovinski razvoj arhivistike, kajti arhivisti so bili predvsem zgodovinarji, toda ko je priliv sodobnih fondov prenesel pozornost na moderno zgodovino, omejenost prostorov, nove tehnične zmogljivosti, potrebe hitrejšega iskanja dokumentov itd., je to privedlo do omenjenega protislovja med novimi potrebami na eni strani in tradicionalnim pojmovanjem arhivistike na drugi strani.«¹²

K razjasnitvi vprašanja znanstvenega dela v arhivih je dr. Vilfanu mnogo pripomogla udeležba na mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov (Table ronde des archives) pod okriljem Mednarodnega arhivskega sveta maja naslednjega leta (1957) v Zagrebu, ki se je ukvarjala tudi s tem vprašanjem. Še danes so aktualne njegove ugotovitve o znanstvenem delu v arhivih, ki jih je kasneje zelo preudarno opredelil v publikaciji Arhivi v Sloveniji z besedami: »Čeprav se mora glavno delo arhivov usmeriti na pripravo gradiva za znanstveno uporabo, arhivi ne smejo zanemarjati tudi lastne znanstvene dejavnosti, ker je ta nujen pogoj za primerno raven samih arhivskih kadrov.« Med ustreznimi oblikami znanstvene dejavnosti arhivov je zlasti poudarjal pomen preučevanja strukture organov za delo arhivov. Tako se je leta 1963 zelo navduševal za upravno-historični zemljevid Slovenije s spremnim besedilom, na osnovi katastrskih občin in ki naj bi upošteval tudi naj-novejši čas. Projekt pa žal ni bil uresničljiv, ker ni bilo mogoče zagotoviti trdnjše

¹¹ Izraz arhivistika so v tem času uporabljali za arhivsko poklicno delo.

¹² J. F., Sa prve redovne godišnje skupštine Saveza istoriskih društava FNRJ, Arhivist (Beograd), 6. 1956, zv. 3-4, str. 5-6.

organizacijske osnove, kot jo je moglo dati arhivsko društvo. Zato je predlagal, da bi se oblikovala nekakšna odgovorna delovna skupnost arhivov, ki bi ji načeloval Državni arhiv. Tako je prvič prišel na idejo o skupnosti arhivov, ki je nato zaživela po izidu arhivskega zakona. Dejansko si je pod skupnostjo arhivov predstavljal za naše razmere prilagojeno arhivsko direkcijo, kakršne so obstajale v zahodnih državah.¹³

Na skupščini Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije na Ohridu maja 1958 je dr. Vilfan kot nalogo arhivov nenazadnje poudaril tudi znanstveno obdelavo arhivske metodologije v okviru arhivistike kot znanstvene discipline. Sicer se ta lahko opravlja na katedrah, a ni dvoma, da morajo arhivistiko kot znanost v prvi vrsti razvijati arhivi sami, saj pri tem ni teorije brez prakse.

Vrnimo se na ljubljanski Mestni arhiv. Različna stališča glede vprašanja strokovnih obvez delavcev s fakultetno izobrazbo so bila načelno odpravljena s sklepom, sprejetim na seji upravnega odbora arhiva junija 1957, ki je bil sicer kompromis. V organizacijskem pogledu je bil uveden poseben referat za koordinacijo arhivskega dela, ki naj bi vodil evidenco nad gradivom pred prevzemom (t.i. zunanjo evidenco), pripravljajl gradivo za obdelavo, ga dodeljeval v delo in vodil vso dokumentacijo o opravljenem delu na fondih, kakor tudi arhivske poslovne knjige. S tem je nastala centralna službena evidenca o gradivu in o delu na gradivu, preprečena je bila neenotnost in pomanjkljivost dokumentacije. Samo delo v arhivu pa je dr. Vilfan kot pravnik želel kolikor mogoče urediti s poslovniki.

Sicer pa je že v publikaciji 60 let Mestnega arhiva Ljubljanskega (1959) obžaloval, da najidealnejši način razdelitve strokovnega dela, po katerem vsaka posamezna skupina odgovarja za določen sektor gradiva (npr. oddelek za srednji vek, oddelek za dobo od 16. do 18. stoletja in oddelek za novo gradivo), v primeru Mestnega arhiva ni izvedljiva. Spoznanje o pravi razdelitvi dela se je na splošno uveljavilo v arhivih šele kasneje, toda že v sklepu Skupnosti arhivov Slovenije o nazivih delovnih mest in ugotavljanju strokovne usposobljenosti iz oktobra 1968 je pri specialnih strokovnih izpitih dr. Vilfan predvidel specializacijo glede na področje ustvarjalcev gradiva (do 16. stoletja, od 16. do 18. stoletja, za gradivo gospodarskih provenienc, gradivo upravnih in sodnih provenienc od 18. stoletja dalje, gradivo socialne in zdravstvene dejavnosti, kulture in prosvete od 18. stoletja dalje) in s tem razločno nakazal povezavo specializacije z organizacijo dela v arhivih.¹⁴

¹³ Sergij Vilfan, Jože Žontar, *Arhivi v Sloveniji*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1970, str. 58–59; ARS 607 (*Arhivsko društvo Slovenije*), fasc. 6, mapi 1962 in 1963.

¹⁴ Objave Skupnosti arhivov Slovenije, 2, 1968, str. 21–22.

S prenosom pravic ustanovitelja od Mestnega na Okrajni ljudski odbor Ljubljana leta 1955 je Mestni arhiv ljubljanski izgubil svojo dotedanjo upravno-teritorialno podlago. Njegov status je postal do neke mere nejasen, ker okrajne ljudske odbore splošni zakon o državnih arhivih iz leta 1950 še ni mogel predvideti kot ustanovitelje mestnih arhivov. Sicer je že dalj časa trajala diskusija o tezah za novi splošni zakon, sedaj pa so prišla v ospredje nesoglasja med obstoječim arhivskim zakonom in novo ureditvijo ljudskih odborov.¹⁵ Dr. Vilfan je v časopisu Komuna zapisal, da nam sedanje spremembe v upravno-teritorialni razdelitvi ponujajo ugodno priliko, da postavimo mrežo arhivov na čvrsto organizacijsko osnovo. Skrb okrajnih ljudskih odborov bo, da se ta proces izvede pazljivo, pravilno in na tak način, da tudi arhivska služba ljudskih odborov doseže nivo, ki bi ga morala imeti.¹⁶

Ob pričakovanju sprememb je leta 1957 dr. Vilfan kot problem Mestnega arhiva, ki ga močno ovira pri delu, opisal dejstvo, da je arhivska zakonodaja zastarela in zato pristojnosti arhiva še niso nesporne. »Smatram pa, da je brez dvoma v naši pristojnosti, da skrbimo za ves povojni arhivski material upravnih organov nižjih stopenj, kar jih je bilo na območju tedanjega okraja.« V praksi pa so takoj naleteli na pomanjkanje prostorov in na odpor Državnega arhiva. Rešitev prvega si je dr. Vilfan zaman obetal od Okrajnega ljudskega odbora. Žal je moral tudi ugotoviti, da je bila večina intervencij zaradi ohranitve arhivov brez vidnejših učinkov. V zvezi z razširitvijo zunanje evidenčne službe (v začetku leta 1957) so z Državnim arhivom brezuspešno stopili v stik zaradi razmejitve kompetenc nad podjetji. Do kompetenčnega konflikta je prišlo zopet naslednje leto, ko je Mestni arhiv pregledoval stanje arhivskega gradiva v nekaterih dolenskih občinah ljubljanskega okraja in so predvideli koncentracijo ogroženega gradiva v nekaj skladiščih, proti čemer je Državni arhiv vložil ugovor. Zato so tako dejavnost omejili na skrajni minimum, pričakujoč, da bo vprašanje rešeno z novim arhivskim zakonom. Ozadje spora je bilo različno razlaganje pristojnosti arhivov: po mnenju Državnega arhiva (davnega leta 1910 ga je zagovarjal že dr. Josip Mal) naj bi se pristojnost ravnala po pomenu gradiva, medtem ko se je na splošno že uveljavila delitev pristojnosti po stopnji ustvarjalcev arhivskega gradiva.

Referat Roberta Henrija Bautierja na Okrogli mizi arhivov v Zagrebu maja 1957 o Položaju arhivov in arhivistov v državi, ki je bil osredotočen na funkcije arhiva, kakor temu sledeča diskusija, so napravili na dr. Vilfana zelo velik vtis.¹⁷ Ni

¹⁵ Jovan Marjanović, Diskusija o tezama za novi opšti zakon o arhivima, *Arhivist* (Beograd), 4, 1954, zv. 2, str. 72–79.

¹⁶ Sergej Vilfan, *Gradski arhivi i reorganizacija uprave*, Komuna, Časopis Stalne konferencije gradova i gradskih opština Jugoslavije (Beograd), 2, 1955, št. 6, str. 31–32.

¹⁷ Charles Braibant, Robert-Henri Bautier, *La place des archives et des archivistes dans l'Etat*, v: *Une Table*

slučajno, da je nato tozadevno problematiko v jugoslovanskih razmerah sam podrobno obdelal na skupščini Zveze društev arhivskih delavcev Jugoslavije na Ohridu maja naslednjega leta (1958) v referatu z naslovom Položaj in vloga arhivov v socialistični Jugoslaviji.¹⁸ Nastop dr. Vilfana na skupščini Zveze je bil zelo lepo sprejet in Franjo Biljan, direktor Državnega arhiva Jugoslavije, je v poročilu o skupščini zapisal, da je bila to doslej najuspešnejša in najplodnejša skupščina Zveze tako glede izbora tem kot glede nivoja referatov in diskusije. Kot posebno pozitivno je ocenil – kar je bila splošna značilnost nastopov dr. Vilfana, – da se je, držec se splošne problematike, osredotočil na nekaj osnovnih, bistvenih in aktualnih vprašanj, izbranih izmed številnih nalog, za katere je ugotovljeno, da se postavljajo pred arhivske delavce. Biljan je namreč hitro spoznal sposobnosti dr. Vilfana ter ga znal pritegniti, kadar so se zvezni organi obračali nanj s strokovnimi nalogami. Razumljivo je, da je bil dr. Vilfan izvoljen v novi izvršni odbor Zveze (član tega odbora je bil do občnega zbora Zveze septembra 1961 na Bledu), medtem ko je bil doslej (od prve skupščine leta 1953) že član uredniškega odbora Arhivista, glasila Zveze (ponovno v letih 1969–1971). Prav tako je bil od junija 1958 tudi član izvršnega odbora republiškega društva arhivskih delavcev (do januarja 1971). Moramo pa poudariti, da mu je bilo organizacijsko delovanje tuje in se nikoli ni silil v ospredje. Ko se je decembra 1959 v zvezi s prenosom sindikalnih funkcij Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije reorganizirala in je nadalje delovala le kot strokovna organizacija, je za izredno skupščino Zveze pripravil nova društvena pravila.¹⁹

Ko se je dr. Vilfan vrnil s skupščine na Ohridu, je z obžalovanjem ugotavljal, da je glavni problem arhivske službe pri nas ta, da edino v Sloveniji za to nimamo še nobenih perspektiv. Vedel je, da bo mogoče kaj spremeniti edino z novim arhivskim zakonom. V upanju, da bo to pripomoglo k izboljšanju razmer, je z veseljem sprejel imenovanje Sekretariata Zveznega izvršnega sveta za prosveto in kulturo v komisijo za pripravo predloga novega zakona o arhivih in odslej so se vrstila številna službena potovanja v Beograd. Še v istem letu – potem ko so proučili dotedanje osnutke in pripombe – je uspel pripraviti nov osnutek zakona, upoštevajoč tudi stališča skupščine Zveze na Ohridu, toda tudi ta osnutek ni bil

---

ronde utile a l'histoire. Paris, Direction des Archives de France, 1958, str. 63–94; Franjo Biljan, Treća međunarodna konferencija »Okruglog stola arhiva«. Arhivist (Beograd), 7, 1957, zv. 3–4, str. 83–88.

¹⁸ Položaj i uloga arhiva u socialističkoj Jugoslaviji, Arhivist (Beograd), 7/recte 8, 1958, zv. 3–4, str. 45–61.
¹⁹ Franjo Biljan, Treća skupština Saveza društava arhivskih radnika Jugoslavije, Arhivist (Beograd), 7 /recte 8/, 1958, zv. 3–4, str. 7–10; isti, Vanredna skupština Saveza društava arhivskih radnika Jugoslavije, Arhivist (Beograd), 8/recte 9, 1959, zv. 3–4, str. 7; Urednici i članovi uređivačkog odbora »Arhivista« od 1951. do 1961. god., Arhivist (Beograd), 12, 1962, zv. 1, str. 269.

10.2

4.5.61

10⁴

2m 610: Dn. red. sp. 13.

Kontas. vlog o pad. a. AP. P. Q/A shistim.
Rezum. 2) mecijska. od red. Prot. lista: kraj si de u moci (o čemu) sprecu
 med vladom - rženeti.

- 1) sp. ustanovi. And. - jrgor. stal. pri redjen. Pri ustanovi
 dize. Razumlj. : ota del. raznje 23 i kraje in Drumlj
 społ. vl. puznan; lista soglas. : oto listi : jrgor. p. form.
 i vlogar hje vira in puzdr. tako et. stal; avto. p. d. s. komandof
 so im. Lax i puzdr. avtomat.
 Laxov. stal. puzdr. vloga nastala o kazenit in hje ograje mio
 davei strane po puzdr. - delogofija , de mogoč tako ogreje - rženeti.
(Lax o: mecijska)

OT.3 si in hje dizeviji.

OT 2 p. vlog de in shistim.

Red. p. k. 1/2 61: Raznje ima se vlog vlog de ~ 3.

P.

Nils avtomat. de Te razume - popda, ker ji nisi puzdr. form. o redjen
 dizeviji hjetim. j. prot. vlog. kazo p. i jrgor. 60) red. j. en red. scadi
 so k list ul mas dizeviji puzdr. ji' vlogar in puzdr. de to so raznje o
 mio. scadi - puzdr. hjetim. avtomat. raznje po puzdr. sp. 13

Notarnostelak iz vlog; A. avtomat. ka j. red. puzdr. jrgor. Redjenostelak
 so in red. vlog. Fim de dize. I puzdr. avto. vlog. ker jrgor. so mio
 dizeviji. Lax avtomat. puzdr. : avto. in in jrgor. vlog. si mio
 dizeviji. Bi puzdr. red. vlog.

2m

Vlog stal. hje puzdr. dizeviji inavil, kazo hje mi.

P.

Mi mio puzdr. vlog. hjetim. avtomat. (k. i. n.) : puzdr. vlog. Avtomat. in dize
 Notarnostelak vlog. Nij. j. avtomat. dize. hjetim. Nij. mio so vlog.
 avtomat. de so puzdr. in dize; vlog. vlog. puzdr. vlog. puzdr.
 dize in hje in hjetim. dize puzdr. de 1.3.

2m

Dize. o vlog. po puzdr. vlog. vlog. avtomat. in dize. o avtomat.
 3. puzdr. 3.

P.

Ja. av 3.

2m

- 7.3 - 2 puzdr.: 1) Avtomat. 1 kalen' in; a. AP. dize. jrgor. av. in soglas.
 2) Puzdr. vlog. avtomat. in dize. jrgor. av. in soglas. in dize.

ed) Mecijska vlog. a. AP. so list i puzdr. vlog. vlog. in dize. vlog. avtomat. in dize
 puzdr. vlog. vlog. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 j. in vlog. vlog. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 puzdr. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 dize vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 dize vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 dize vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 dize vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 dize vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.
 dize vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize. vlog. avtomat. in dize.

sprejet, marveč se je začelo razpravljati o republiški zakonodaji brez enotnega zveznega zakona.²⁰

Dobil je tudi nove zadolžitve. Pomemben je bil delež dr. Vilfana že pri pripravah za obnovo arhivskih pogajanj z Avstrijo (od januarja 1958), nato pri izdelavi elaboratov glede zahtev za izročitev registratur iz dunajskih arhivov (tudi za celotne jugoslovanske zahteve, posebej za Bosno in Hercegovino). Po nalogu Državnega sekretariata za zunanje zadeve se je v aprilu in maju 1961 kot ekspert udeležil prvih pogajanj na Dunaju za izvedbo arhivskega sporazuma z Avstrijo, ki pa so kmalu zastala.²¹ Naslednje leto je sodeloval pri prevzemanju Jugoslaviji izročeni arhivalij iz Državnega arhiva v Trstu. Po obnovitvi pogajanj z Avstrijo leta 1975 je postal v mešani jugoslovansko-avstrijski komisiji član jugoslovanske delegacije, v jugoslovanskem delu ekspertnih komisij pa vodja (za gradivo iz koroških in tirolskih arhivov) oziroma član (za gradivo iz Štajerskega deželnega arhiva). Žal mu je nadaljnje neposredno delo pri teh vprašanih preprečila prometna nesreča na Dunaju septembra istega leta. Za zasluge pri vračanju arhivov iz Avstrije ga je Arhivsko društvo Slovenije sprejelo za častnega člana (februarja 1984).²²

60-letnici Mestnega arhiva (1959) so dali večji poudarek, saj so imeli tudi kaj pokazati. Dr. Vilfan je s sodelovanjem kolektiva ustanove objavil Splošni pregled fondov in zbirk Mestnega arhiva ljubljanskega, prvi sistematični arhivski vodnik pri nas. Ta je bil nato vzor Splošnemu pregledu fondov Državnega arhiva LRS (1960), oba pa sta bila vzpodbuda za nastanek Vodnika po arhivih Slovenije (1965), pri katerem je dr. Vilfan tudi sodeloval z nasveti.²³ Zelo pa ga je to leto razveselilo povabilo profesorja dr. Frana Zwittera, da naj za Slovensko matico napiše Pravno zgodovino Slovencev, kar je brez pomislekov tudi sprejel. Seveda je tako obsežno delo zahtevalo celega človeka in razumljivo je, da arhiv nekaj časa ni mogel biti glavna skrb dr. Vilfana.²⁴

²⁰ F(ranjo) B(iljan), Rad na novom zakonu o arhivima, *Arhivist* (Beograd), 8/recte 9, 1959, zv. 1–2, str. 73.

²¹ ZAL, LJU 247 (Zgodovinski arhiv Ljubljana), šk. 34, a. e. 297.

²² Milko Kos, Iz Državnega arhiva v Trstu Jugoslaviji izročene arhivalije, *Zgodovinski časopis* 15, 1961, str. 197–199; Kristina Šamperl Purg, Pozdrav na slovesnosti ob sprejemu častnih članov Arhivskega društva Slovenije v Ljubljani, 8. februarja 1984, *Arhivi, Glasilo Arhivskega društva in arhivov Slovenije*, 7, 1984, št. 1–2, str. 76–77.

²³ V: 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega, Ljubljana 1959, str. 73–187; Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS, Ljubljana 1960, 171 str.; Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965, 615 str.

²⁴ Sergij Vilfan, *Pravna zgodovina Slovencev od naselitve do zloma stare Jugoslavije*, Ljubljana 1961, 568 str.

A u s t r i j s k a   d e l e g a c i j a :

- 1) Dr. Godel Harald, šef delegacije, op. minister MIP-a, pomočnik g. Dr. Vodaka za Istočno odloženje MIP-a,
- 2) Dr. Villgrattner Christine, pravni svet MIP-a (Volkerrechtabt.)
- 3) Dr. Bukowsky Dietrich, ataše, privremeni referent za Jugoslaviju u MIP-u.
- 4) Dr. Nath Gebhard, gen. direktor avstrijskega državnega arhiva, Beč,
- 5) Dr. Ludwig Otruba, sekretar, ministarstvo prosvjete, Beč,
- 6) Dr. Stanislav Hafner, državna biblioteka, Beč,
- 7) Dr. Otto Krischl, Univerzitetna biblioteka, Beč,
- 8) Dr. Erhard Class, Univerzitetna biblioteka, Grad,
- 9) Dr. Walter Prodl, Bundesdenkmalamt, Beč,
- 10) Dr. Gerhard Eger, Muzej primorjane umetnosti, Doč,
- 11) Dr. Adolf Mais, Etnološki muzej, Beč,
- 12) Dr. Richard Fitzinger, Gerichtshof, Justizministerium, Beč,
- 13) Dr. Zatschek Heinz, Univ.-prof., kustos Vojno-istorijskega muzeja, Beč,
- 14) Dr. Hausmann, kustos, Vojno-istorijski muzej, Beč,
- 15) Berndklau, svetnik, ministarstvo obrane, Beč,
- 16) Dr. Siegfried Wehmurrer, Ured pokrajinske vlade Štajerske, Grad,
- 17) Dr. Bruno Binder-Friegelstein, viši svetnik pri pokrajinski vladi, Grad,
- 18) Dr. Liselotte Parkmann, viši svetnik, Grad,
- 19) Dr. Fritz Posch, direktor zemaljskega arhiva, Grad,
- 20) Dr. Wolfgang Gittig, arhivski viši svetnik, Grad,
- 21) Dr. Othmar Rudan, sodelavec direktora urada pokrajinske vlade Koruške, Celovec,
- 22) Dr. Gotbert Moro, direktor zemaljskega muzeja Koruške, Celovec,
- 23) Dr. Ralf Unkart, svetnik, Celovec,
- 24) Dr. Hans Bachmann, direktor arhiva, Tirol, Innsbruck.

J u g o s l o v e n s k a   d e l e g a c i j a :

- 1) Univ.-prof. Dr. Franc Cvitor, šef delegacije,
- 2) Svetnik Svetislav Todorović, DSIP,
- 3) Franjo Biljan, direktor državnega arhiva FNRJ,

Eksperti:

Dr. Bogdan Krizan
Dr. Sergej Vilfan

Početak pregovorov: 6. IV. 1961 u 11 sati, zgrada: Allgemeines Verwaltungsarchiv (telefon: 63 32 28), Wien I., Allnörstrasse 6A, sala br. 2

*Sestava avstrijske in jugoslovanske delegacije na pogajanjih, 1961
(Biblioteka SAZU, Zapuščana Sergija Vilfana)*

Komaj je obsežno delo uspešno zaključil, mu je položaj Mestnega arhiva povzročal nove težave. Maja 1962 je ugotavljal, da niso nejasne le kompetence arhiva, marveč tudi njegov status; naknadno in samo ustno je namreč izvedel, da so že od preteklega leta ustanova Mestnega sveta Ljubljane. V zvezi s spremembo sistema financiranja kulturnih ustanov je novi ustanovitelj arhiva zahteval izdelavo elaborata o možnostih za prehod na samostojno financiranje. Šlo je v principu za način prevzemanja delovnih obvez s pogodbo in ne po proračunskem sistemu ter za možnost ustvarjanja lastnih dohodkov. To možnost je dr. Vilfan videl predvsem z zaračunavanjem uporabnine za izposojanje spisov in načrtov, pri čemer je bilo treba seveda predvideti precej obsežne oprostitve, z zaračunavanjem hrambe podjetjem ob izročitvi gradiva arhivu ter s prevzemanjem del za naročnike, predvsem znanstvenih elaboratov na podlagi arhivskega gradiva. Pred enak problem so bili postavljeni tudi drugi arhivi, zato so dr. Vilfana naprosili, da je imel v Društvu arhivskih delavcev LRS predavanje o problemih financiranja arhivskih zavodov in delitvi osebnega dohodka (marca 1962).²⁵ Glavni problem je bil ta, da se je pri financiranju Mestnega arhiva začelo čutiti nazadovanje dotacij. Nastopile so finančne težave, ki so onemogočale vsakršno resno delo na temeljnih nalogah arhiva.

Zastoj v arhivski zakonodaji je bil premagan šele s sprejetjem nove ustave aprila 1963, po kateri je arhivska služba kot družbena služba v prvi vrsti temeljila na občini. Federacija je morala predpisovati za to področje le splošne zakone, s katerimi je določala načela za urejanje odnosov, ki so bili pomembni za osnovno enotnost družbenega in političnega sistema. Specifičnost jugoslovanske ureditve je bila v tem, da je občina postala primarna baza organizacije arhivske službe. Z drugimi besedami (tako je dr. Vilfan jugoslovansko ureditev pojasnjeval na mednarodni konferenci Okrogle mize arhivov v Bukarešti septembra 1969): če nek fond kakršnega koli izvora po predpisih ni v pristojnosti zveznega ali republiškega arhiva, je za njega avtomatično pristojen arhiv, ki deluje v imenu občine. Konferenca je namreč obravnavala arhive, pristojne za gradivo lokalnih skupnosti in po naši tedanji ureditvi so bili to regionalni arhivi.²⁶

Težišče dela na arhivski zakonodaji je prešlo na republike. Tako je na začetku leta 1964 Republiški sekretariat za kulturo in prosveto naročil Arhivskemu društvu izdelavo elaborata o stanju, problemih in perspektivah arhivske službe v Sloveniji, ki naj bi služil kot osnova za razpravo v republiški skupščini, za sestavo republiškega arhivskega zakona ter sedemletni načrt razvoja kulture. V zadnjem času je bilo že nekaj napravljenega v tej smeri. Na podlagi sklepa novomeškega posve-

²⁵ ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 6, mapa 1962.

²⁶ Sergij Vilfan, Arhivi lokalnih zajednica (komunalni arhivi) u Jugoslaviji, *Arhivist* (Beograd), 19, 1969, št. 2, str. 3–20.

rovanja oktobra 1962, prvega posvetovanja Arhivskega društva Slovenije, smo v društvenem odboru začeli razpravljati o arhivskem omrežju. Priprava Vodnika po arhivih Slovenije se je bližala zaključku, tako da smo razpolagali že s številnimi zanesljivimi podatki, potrebnimi za analizo. Rok je bil silno kratek, dr. Vilfan se je začuda hitro lotil pisanja, tako da sem komaj sledil z zbiranjem potrebnega gradiva. Vzdušje je bilo dobro – zaradi občutka, da se je vendar nekaj premaknilo in da prizadevanja ne bodo zaman. Osnutek zvezne arhivske zakonodaje je bil tedaj že v razpravi v Zvezni skupščini. Iz dneva v dan se je krepil občutek, da je moč iti korak dalje od dotedanjih razprav o bodočem razvoju arhivov.

V elaboratu smo poudarili, da dosedanja neusklajenost arhivskega omrežja in delovanja arhivskih zavodov terja postavitev take organizacije arhivske službe, ki bo na učinkovit in ekonomičen način zajela vse ozemlje in na njem vse historično gradivo: tisto, ki je že dozorelo za prevzem v arhiv, in tisto, ki šele nastaja. Predvsem si moramo biti na jasnem, kakšni naj bodo arhivski zavodi. Treba je opustiti dosedanjo razdrobljenost, zbiranje neznatnih količin arhivskega gradiva po omarah, ropotarnicah in podstrešjih, torej gradiva, ki potem leži neobdelano in brez strokovne oskrbe odvisno bolj ali manj od naključnih okoliščin. Treba je ustvariti zavode, ki bodo sami zmožni sistematičnega dela, ki bodo sproti vzdrževali stik z operativo, sistematično sproti prevzemali dozorelo gradivo in ga v ustaljenem delovnem procesu sproti obdelovali. Taki zavodi morajo imeti primerno velika, strokovno opremljena in pred požari varna skladišča, potrebne pomožne prostore, delavnice ter dovolj kadra različnih kvalifikacij. Po bodoči organizaciji arhivske službe v Sloveniji naj bi obstajal za gradivo republiške provenience republiški arhiv, za ostalo gradivo pa regionalni arhivi. Pri presoji med večjim in manjšim številom regionalnih arhivov se je pokazala – ob tedanjem družbenem vrednotenju pomena arhivskega gradiva in posledično arhivske službe – še kolikor toliko realna kot najboljša rešitev štirih regionalnih arhivov v Sloveniji: Ljubljana, Maribor, Celje in Koper ali Nova Gorica, s tem, da bi imeli ti arhivi po potrebi tudi skladišča izven svojega sedeža za gradivo zadevnega območja, npr. regionalni arhiv v Ljubljani skladišči v Kranju in Novem mestu. Tako število regionalnih arhivov smo utemeljevali na dejstvu, da je skupno financiranje cenejše in da posamezne občine ne bi zmožle ustanoviti ustreznega arhiva. Prosvetno-kulturni zbor Skupščine SR Slovenije je na svoji seji decembra 1964 brez pripomb sprejel predlagane rešitve in naložil Republiškememu sekretariatu za kulturo in prosveto, da pripravi osnutek arhivskega zakona.²⁷

²⁷ ARS 1115 (Skupščina SR Slovenije), vrečka 44 ter šk. 1809, mapa 63–11; ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 7, mapa 1964.

Zakonske osnutke o arhivskem gradivu, o arhivih, o Arhivu Slovenije ter o Arhivskem svetu Slovenije, ki jih je pripravil dr. Vilfan, so na Republiškem sekretariatu predelali in združili v en zakon. Junija 1965 je šel predlog na sejo Izvršnega sveta, kjer pa ni bil sprejet. Tako je bilo treba kar naprej nekaj pojasnjevati in dokazovati, pisne obrazložitve sva z dr. Vilfanom producirala kar po tekočem traku. V drugo je Izvršni svet z manjšimi popravki soglašal z osnutkom zakona in februarja 1966 je Skupščina SR Slovenije sprejela prvi slovenski zakon o arhivskem gradivu in arhivih, ki je položil temelje tudi današnji arhivski službi v Republiki Sloveniji.²⁸

Da bi izrabili ugoden trenutek, smo pohiteli s pripravami za oblikovanje mreže regionalnih arhivov. V dogovoru z Republiškim sekretariatom za prosveto in kulturo je že pripravljali odbor Skupnosti arhivov Slovenije, za katero je dr. Vilfan nato pripravil statut ter pristopne pogodbe, aprila 1966 poslal vsem občinskim skupščinam teze o organizaciji arhivske službe v Sloveniji. V njih so bila obrazložena izhodišča glede organizacije arhivskega omrežja, glede kvalifikacije kadrov, ki jih potrebujemo v arhivih, ter glede potrebne integracije arhivske službe. Pri organizaciji arhivskega omrežja se je izhajalo iz načela, da arhivski zavodi v Celju, Kopru, Ljubljani in Mariboru prevzamejo približno območja okrajev po tedanjem stanju, upoštevajoč tudi želje občinskih skupščin, obstoječa arhiva v Piranu in Ptujju pa obdržita dotedanje območje, ker sta dokazala svojo sposobnost za obstoj. Tako se je v naslednjih letih postopoma izoblikovala v republiki mreža regionalnih arhivov, kakor jo poznamo še danes.²⁹ Za Skupnost arhivov Slovenije je dr. Vilfan pripravil še dva akta: Sklep o nazivih delovnih mest in ugotavljanju strokovne usposobljenosti v arhivih ter priporočila o temeljnih načelih za delitev osebnega dohodka (1968) ter Načela za sestavo pravilnikov o uporabi arhivskega gradiva (1971).³⁰

Poseben problem pa se je pojavil glede treh občin severne Primorske: Nove Gorice, Ajdovščine in Tolmina, ki so želele arhivsko službo poveriti Goriškemu muzeju, ker niso imele pogojev za ustanovitev lastnega arhiva, priključitvi koprskemu arhivu pa so odločno nasprotovale. Ena osnovnih intencij organizacije arhivske službe – na kateri smo vztrajali – je bila ta, da sta arhiv in muzej po svojem značaju, nalogah in metodah dela dve povsem različni službi, doslej je namreč njuno združevanje vedno šlo na škodo arhivske službe. Če bi na novogoriškem primeru popustili, bi to pomenilo propad celotnega projekta, ob tem da so tudi

²⁸ ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 8; zakon je bil objavljen v Uradnem listu SRS, št. 4-24/1966.

²⁹ ARS 1115, (Skupščina SR Slovenije), šk. 1809, mapa 63–11; ARS 0 (Skupnost arhivov Slovenije), šk. 1; Objave Skupnosti arhivov Slovenije, 3, 1971, str. 11–12.

³⁰ Objave Skupnosti arhivov Slovenije 2, 1968, str. 8–22 ter 3, 1971, str. 2–10.

nekatero druge občinske skupščine pritiskale na združitev z lokalnim muzejem. Problem je rešil dr. Vilfan tako, da smo uporabili člen arhivskega zakona, ki je določal, da dokler občinska skupščina ne organizira službe varstva arhivskega in registraturnega (danes bi rekli dokumentarnega) gradiva, opravlja to službo za njeno območje in na njene stroške Arhiv Slovenije. Določilo je bilo sicer mišljeno kot prisila za doseg osnovnega cilja, da bi se izvajala arhivska služba na celotnem območju republike. V tem primeru pa je omogočilo glede na specifične razmere tako rešitev, da si je Arhiv Slovenije pridržal opravljanje omejenega števila zahtevnejših opravil, za ostale pa je pooblastil Občinsko skupščino Nova Gorica, da je v soglasju z ostalima dvema zainteresiranima občinama ustanovila arhivski oddelek v Novi Gorici. Iz tega pa se je nato leta 1972 razvil samostojen arhivski zavod.³¹

Tako je bil dr. Vilfan še v polni meri in zelo aktivno udeležen pri prenovi arhivske dejavnosti v Sloveniji, ki se je začela sredi šestdesetih let prejšnjega stoletja. Vedel pa je, da v stanju, v kakršnem je Mestni arhiv glede kadrov in prostorov, ne more prevzeti obveznosti po arhivskem zakonu za novo območje, ki je zajemalo vso osrednjo Slovenijo, niti si ni predstavljal, kako bi bilo to mogoče finančno izpeljati. Zato si ni prizadeval, da bi občine na novem območju arhiva prevzele soustanoviteljske pravice, marveč je skušal doseči, kar je tudi omogočal zakon, da občinske skupščine pooblastijo Mestni arhiv, da opravlja naloge arhiva na njihovem območju. Postavil pa je pogoj, da posamezna občina zagotovi lastno skladišče in tam zaposli delavca za tekočo manipulacijo. Ostala dela na gradivu v skladišču bi se porazdelila med delavce arhiva na sedežu zavoda. Nekaj občin je sicer sklenilo take načelne dogovore, vendar niso dejansko izpolnjevale dogovorjenih pogojev, udeležba delavcev arhiva na podlagi priložnostnih pogodb pa je vsaj za silo omogočila kritje izpada ljubljanskega dohodka. Edina svetla izjema je bila po zaslugi dr. Pavleta Blaznika občina Škofja Loka. Pod takimi pogoji seveda nikakor ni bilo mogoče začeti z resnim opravljanjem temeljnih nalog arhiva.

V letu 1968 je Mestni arhiv dopolnil 70 let svojega delovanja in ob tej priliki je dr. Vilfan zapisal, da je bilo zadnjih pet let tako kritičnih in je zavod v marsičem toliko potisnilo nazaj, da večji poudarek na obletnici ne bi bil umesten. Le v Kroniki je objavil pregled delovanja arhiva v preteklem desetletju.³² Če se je hotelo zavodu zagotoviti eksistenco in nadaljnji razvoj, s tem pa tudi službo varstva arhivskega gradiva na velikem delu Slovenije, so bile potrebne korenite spremembe, tako v organizacijskem, finančnem, predvsem pa kadrovskem pogledu, za katere

³¹ Jože Žontar, Zavod za varstvo arhivskega gradiva v Novi Gorici (1966–1971), Zbornik Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Nova Gorica 2002, str. 18–25.

³² Sergij Vilfan, Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega, Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino, 16, 1968, zv. 3, str. 161–164.

se dr. Vilfan ni mogel več navdušiti. Zato je razumljivo, ko je po njegovem odhodu na Pravno fakulteto Mestni arhiv prerastel v regionalnega, da je tak razvoj sprejel z občutkom otožnosti. To je tudi povedal leta 1989, ko smo mu izročali priznanje za njegove zasluge ob 90-letnici arhiva.

Kmalu po svojem prihodu v Mestni arhiv se je začel dr. Vilfan ukvarjati tudi s strokovnimi vprašanji in se vključevati v strokovne razprave Društva arhivskih delavcev LRS, kot se je tedaj imenovalo Arhivsko društvo Slovenije. Na članskem sestanku društva oktobra 1955 so dr. Maks Miklavčič, Marija Verbič in dr. Sergij Vilfan govorili o inventarizaciji arhivov. Pokazalo se je, da je terminologija v posameznih arhivih zelo različna, zato je dr. Vilfan aprila 1956 pripravil elaborat z naslovom Inventarizacija (osnovni pojmi in terminologija). Podrobno je obrazložil arhivski postopek ter poslovne knjige in pripomočke, ki jih morajo ob tem izdelovati arhivi. Kot kriterij za razlikovanje med poslovnimi knjigami in pripomočki je vzel funkcije, ki jih ti vršijo: prvi imajo dokumentarni značaj (npr. akcisijska knjiga, razni inventarji), naloga drugih pa je reprezentirati arhivsko gradivo ter s tem služiti obiskovalcu pri iskanju spisov (npr. repertoriji, indeksi).³³ Sam se je prav v tem času veliko ukvarjal s prvo grobo ureditvijo gradiva v Mestnem arhivu, tako da je v dodatku k Arhivistu 1956 že objavil razpredelnico fondov Mestnega arhiva ljubljanskega.³⁴

Jugoslovansko strokovno javnost je dr. Vilfan opozoril nase v istem letniku Arhivista s prispevkom Decimalna klasifikacija v arhivistiki. Vprašanje je bilo po eni strani aktualno zato, ker so začeli pri administrativnem poslovanju ljudskih odborov uporabljati decimalno klasifikacijo pri odlaganju rešenih zadev, po drugi strani pa kot vprašanje, ali je možno uporabljati decimalno klasifikacijo pri urejanju fondov ter pri izdelavi arhivskih indeksov. Glede prvega je lahko presodil na podlagi lastnih izkušenj iz časa pred prihodom v arhiv, glede drugega pa se je odločno postavil na stališče, da je treba uvajati moderne metode dela tudi v arhive, in poudaril: »Preden izberemo metodo, po kateri bomo delali v arhivu, posebno pa preden se odločimo za takorekoč tradicionalne (in s tem kakor koli že primitivne metode), je potrebno preučiti tudi vse možnosti, ki jih nam nudi uporaba modernih metod. Ako te možnosti obstoje, se je potrebno odločiti za moderne postopke, ker bomo sicer delo naših arhivov že v začetku usmerili na stare in iz-

³³ S(ergij) V(ilfan), Inventarizacija (Osnovni pojmi in terminologija), 6. 4. 1956, 8 str. ter S(ergij) V(ilfan), širši tekst o inventarizaciji, 19. 10. 1956, 16 str.: ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 2, mapa sejni zapisniki 1955–1956 ter fasc. 3, mapa razno 1956–1957; S(ergij) Vilfan, Kurs Društva arhivskih radnika Slovenije o istoriji uprave u Sloveniji, godišnja skupština i plenarni sastanak članova, Arhivist (Bcograd), 6, 1956, zv. 1, str. 110.

³⁴ Dodatak 7 k Arhivistu (Bcograd), 1956, št. 2, str. 131–136.

rabljene kolesnice, a ravno v arhivistiki prehod s teh kolesnic zahteva ogromne napore.«³⁵

Odslej so začeli zanimati dr. Vilfana sistemi arhiviranja v registraturah. V naslednjem prispevku v *Arhivistu* Pisarniško poslovanje in arhivska služba je podal historiat uredbe o novem pisarniškem poslovanju, pripombe na terminologijo, ki jo je ta prinesla, prikaz šifer in novega načina urejanja spisov ter prednosti sistema šifer za škartiranje. Ocenil je, da je novi sistem pisarniškega poslovanja napreden in koristen ne le za potrebe operativne manipulacije, marveč tudi v perspektivi arhivske službe. O tem je predaval tudi upravnikom arhivov v Srbiji na seminarju, ki ga je priredil Državni arhiv LR Srbije.³⁶ Naslednje leto (1959) je v publikaciji *Iz arhivistike, Priručnik za službenike arhiva* obdelal poglavje Registratura in arhiv, v katerem je podal sistematičen pregled in razvoj sistemov arhiviranja (posebej za spise, dokumentarne knjige ter po mešanem sistemu aktov in knjig), značaj fondov glede na različne sisteme arhiviranja ter delo arhiva z registraturami. Prikaz je slonel predvsem na poznavanju upravnega poslovanja v Sloveniji, moramo pa poudariti, da je predstavljala publikacija prvi poskus skupnega jugoslovanskega arhivskega priročnika. Veliko pozornost je namenil tudi terminološkimi vprašanjem.³⁷

Ko se je lahko zopet bolj posvetil arhivskim vprašanjem, se je septembra 1964 dr. Vilfan udeležil mednarodnega kongresa arhivov v Bruslju. Pred tem je pripravil sila izčrpen odgovor na vprašalnik za referat nemškega arhivskega teoretika dr. Johannesa Papritzja o sodobnih metodah urejanja arhivskega gradiva, nastalega pred 1800. Na kongresu je v diskusiji pohvalil avtorjevo prizadevanje za ugotovitev strukturnih tipov, ker so ti ključ k rešitvi teoretičnih problemov urejanja. Menil pa je, da bi se dalo z bolj deduktivno in abstraktnjšo klasifikacijo doseči boljše rezultate. Treba bi bilo še bolj razčleniti element manjšega ali večjega združevanja spisov na različnih stopnjah, element grupiranja tako doseženih enot in elementa registracije in signiranja.³⁸ Sam se je te naloge lotil na posvetovanju jugoslovanskih arhivskih delavcev oktobra 1970 v Kranju, v referatu *Tipologija upravnih regi-*

³⁵ Sergije Vilfan, *Decimalna klasifikacija u arhivistici (Prilog arhivističkoj metodologiji)*, *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 2, str. 3–14.

³⁶ Sergije Vilfan, *Kancelarisko poslovanje i arhivska služba*, *Arhivist* (Beograd), 7/recte 8, 1958, zv. 1–2, str. 29–40. Prispevek je izšel tudi v prevodu: *Office work and the archive service in Jugoslavia*, *The Indian archives* (New Delhi), 13, 1959–60, str. 12–28.

³⁷ (Sergije Vilfan), *Registrature i arhiv, Iz arhivistike: Priručnik za službenike arhiva* (Beograd), 1959, str. 67–85.

³⁸ Johann Papritz, *Methodes modernes de classement d'archives: documentation écrite d'avant 1800. Rapport au 5e Congres international des Archives, Bruxelles 1964*, 140 str.; (Sergij) Vilfan, *Moderne metode urejaja arhivov*, *Arhivist* (Beograd), 14, 1964, zv. 1–2, str. 154–155.

stratur. V njem je prikazal, kako se da tipologijo vsake registrature identificirati na kombinaciji določenih elementov, primarnih in sekundarnih.³⁹

Vzporedno je dr. Vilfana zanimalo še škartiranje. Na mednarodnem kongresu arhivov v Firencah septembra 1956 je bil na sporedu tudi referat J. H. Collingridgea O odbiranju arhivskega gradiva za trajno hrambo. V poročilu o kongresu je dr. Vilfan pripomnil, da je referent vsekakor uspel podati sliko izredno neenotnega stališča v raznih deželah glede tega vprašanja, a ni zadostno uspel izvesti iz niza konkretnih podatkov nek pregled problematike ter zavzeti kakršnokoli kritično stališče glede različnih metod in principov dela. Čeprav je res, da so metode škartiranja, posebno postopek in pristojnosti, v veliki meri odvisne od dane državne ureditve (kot tudi od sistema arhivske mreže), menimo, da je tudi mnogo vprašanj, ki se bi jih s skrbnejšo analizo ter z nekoliko bolj sistematičnim pogledom morda vendar moglo bolje rešiti. V diskusiji so bila sprožena številna vprašanja, stališča diskutantov so bila zelo različna, zaključki – kolikor je do njih sploh prišlo – nas ne morejo zadovoljiti, ker nekritično dajejo opis le ene in to angleške rešitve, bolje rečeno osnutka, ki pravzaprav ni v celoti uveljavljen niti v praksi preizkušen, je bil kritičen dr. Vilfan.⁴⁰

Ostal pa ni le pri kritiki, marveč se je takoj po vrnitvi s kongresa lotil pisanja »poročila« o referatu J. H. Collingridgea, kakor je sam poimenoval obsežen prikaz problematike škartiranja, ki ga je objavil naslednje leto v Arhivistu. Od referata je uporabil le glavna dejstva ter nekatere pripombe in dopolnila, ki so jih načeli diskutanti na kongresu, dodal pa je številne teoretične opazke in kritične opombe, v celoti pa na novo izdelal zaključke, delno glede na naše razmere. Prispevek je tako predstavljal izhodišče, na katerem je gradil nadaljnja razmišljanja o škartiranju oziroma odbiranju, vključno z normativnimi predpisi.⁴¹

Navodilo o zbiranju, hrambi in periodičnem škartiranju arhivskega materiala iz leta 1952 je bilo zastarelo in kazala se je splošna potreba po sodobnejšem predpisu, na kar je opozoril tudi dr. Vilfan v prej omenjenem prispevku.⁴² Prav tako je v poročilu Mestnega arhiva za leto 1957 zapisal: »Kakor smo po eni strani odločni nasprotniki svojevoljnemu in nepremišljenemu uničevanju arhivskega gradiva, tako smatramo na drugi strani za nujno, da se s primernimi navodili v večji meri

³⁹ Sergij Vilfan, Tipologija upravnih registratura, Arhivist (Beograd), 20, 1970, št. 2, str. 95–99.

⁴⁰ J. H. Collingridge, The Selection of Archives for Permanent Preservation, Archivum 6, Paris 1956, str. 25–35; Sergije Vilfan, Treći međunarodni kongres arhiva u Firenci (25–29 septembra 1956 g.), Arhivist (Beograd), 6, 1956, zv. 3–4, str. 21–24.

⁴¹ Sergije Vilfan, Škartiranje (Povodom referata J.H. Collingridgea na Trećem međunarodnom kongresu arhiva u Firenci), Arhivist (Beograd), 7, 1957, zv. 1–2, str. 31–45.

⁴² Navodilo je bilo objavljeno v Uradnem listu FLRJ, št. 8-73/1952 ter v Uradnem listu LRS, št. 12-50/1952.

kot doslej omogoči škartiranje nepomembnega gradiva; sicer se izpostavljam na eni strani nevarnosti uničevanja dragocenega gradiva, ki ga ne moremo prevzeti, na drugi strani pa kopičenju brezvrednih gmot, ki jih bo vedno teže pravilno prečistiti in urediti.« Ko je v začetku leta 1958 Sekretariat za prosveto in kulturo Zveznega izvršnega sveta imenoval komisijo za izdelavo osnutka navodila o odbiranju in škartiranju arhivskega materiala, je postal njen član tudi dr. Vilfan, ki ni nikdar odklonil, za kar ga je predlagal direktor Biljan. Komisija je še v tem letu – največ po Vilfanovi zaslugi – pripravila osnutek Navodila o izločanju in uničevanju pisanega gradiva z obrazložitvijo ter Splošne liste pisanega gradiva za izločanje in uničevanje. Potem ko je prejela pripombe na osnutek – poslali so ga večjim arhivom in zgodovinskim institutom, strokovnim organizacijam arhivistov in zgodovinarjev v državi –, je maja 1959 izdelala končno besedilo.⁴³

Do objave Navodila pa ni prišlo, ker je manjkala zakonska podlaga, počakati je bilo treba do objave arhivskega zakona, vendar so ga začeli uporabljati v arhivih, preizkušali so ga tudi v Mestnem arhivu ljubljanskem. Ko je bil čez nekaj let istočasno s splošnim zakonom o arhivskem gradivu (1964) sprejet zakon o Arhivskem svetu Jugoslavije, je postal njegov član tudi dr. Vilfan.⁴⁴ Arhivski svet je imel nalogo, da določi Načela o odbiranju arhivskega gradiva iz registraturnega materiala (15. 3. 1968), ki so v celoti prevzela ideje osnutka omenjenega Navodila ter Načela o enotnem evidentiranju arhivskega gradiva in registraturnega materiala (16. 4. 1970).⁴⁵ Pri nastanku obeh predpisov je bil zelo dejaven dr. Vilfan, ni pa mogel prodreti z vsemi svojimi idejami. Junija 1970 se je še zadnjič odzval povabilu Zveznega sveta za izobraževanje in kulturo za sodelovanje v delovni skupini s Franjem Biljanom, Božidarjem Maničem in Bernardom Stullijem za pripravo revizije splošnega zakona o arhivskem gradivu ter na njegovi osnovi izdanih zveznih načel. To pa je bilo že v zvezi z načrtovano reformo zakonodajne pristojnosti federacije, uzakonjene nato z Ustavnim zakon za izvedbo ustavnih amandmajev XX do XLI junija 1971.⁴⁶

⁴³ ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 3, Sejni zapisniki 1957–1958; ZAL LJU 247 (Zgodovinski arhiv Ljubljana), šk. 22, a. e. 206; E(dib) H(asanagić), Sa sednice Glavnog arhivskog saveta Jugoslavije, Arhivist (Beograd), 7/recte 8, 1958, zv. 1–2, str. 77; Franjo Biljan, Drugi sastanak izvršnog odbora Saveza društava arhivskih radnika Jugoslavije, Arhivist (Beograd), 7/recte 8, Beograd 1958, zv. 3–4, str. 164–165; Ž(ivot) Anić, Prvi sastanak komisije za izradu prednacrtu uputstva o odabiranju i škartiranju arhivskog materijala, Arhivist (Beograd), 7/recte 8, 1958, zv. 3–4, str. 167–169; Franjo Biljan, Komisija Sekretariata za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća za izradu uputstva o izdvajanju i uništavanju pisane građe završila rad, Arhivist (Beograd), 8/recte 9, 1959, zv. 1–2, str. 68–73.

⁴⁴ Uradni list SFRJ, št. 48-665/1964, 48-667/1964.

⁴⁵ Uradni list SFRJ, št. 12-157/1968, 38-480/1970.

⁴⁶ ZAL LJU 247 (Zgodovinski arhiv Ljubljana), šk. 11, a. e. 133. Božidar Manić je bil direktor Arhiva Srbije, Bernard Stulli pa direktor Arhiva Hrvatske.

Z zveznimi načeli so bila dana izhodišča za republiške podzakonske akte, katerih osnutek je Republiški sekretariat za prosveto in kulturo prav tako pričakoval od dr. Vilfana (o načinu izvajanja materialnega varstva arhivskega in registraturnega gradiva, o odbiranju arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva, o evidentiranju arhivskega in registraturnega gradiva). Medtem ko sta bili prvi dve navodili tudi objavljeni, pa je slednjega prehitela razveljavitev splošnega zakona in zveznih načel. Dr. Vilfan se je jezil: » ... s tem da je Republiški sekretariat do konca 1970 predložil osnutek navodila, je izpolnil svoj plan in se mu naprej več ne mudi. Nam končno tudi ne.«⁴⁷ Za gospodarske organizacije v Sloveniji je še isto leto priredil tudi posebna interna navodila za odbiranje arhivskega gradiva. Zagotovo so imela ta neko zvezo z načrtom gospodarskega arhiva za osrednjo Slovenijo, ki se ga je prav tako zamislil na gradu Mala Loka pri Trebnjem.⁴⁸

Dr. Vilfan je bil po svojih nastopih že dobro znan v mednarodnih arhivskih krogih, kar mu je omogočalo tudi odlično poznavanje številnih tujih jezikov, ki se jih je naučil že v mladosti. Za *Archivum*, revijo Mednarodnega arhivskega sveta, je skupaj z Božom Otorepcem napisal dva prispevka, 1962 *Les Archives notariales en Yougoslavie*, 1963 pa *Les Archives des villes en Slovénie*.⁴⁹ V letih od 1969 do 1972 je bil član komisije Mednarodnega arhivskega sveta, in sicer za pomoč arhivom v državah v razvoju. Na mednarodnem kongresu arhivov v Moskvi avgusta 1972 ga srečamo kot enega izmed avtorjev obširnega referata *Arhivski pripomočki v službi znanosti* (poleg Franja Biljana in Miloša Miloševića). Osebnost kongresa v Moskvi ni mogel udeležiti, čeprav je glavnino dela pri referatu opravil prav on. Kljub velikim terminološkim razlikam je pokazal, da se da razvrstiti vse pripomočke v dve skupini: prve, izdelane po provenienčnih in registraturnih povezavah, tj. na podlagi strukture, druge na podlagi tematike, tj. materije, predvsem pa je zbral mnenja po posameznih državah glede njihove uporabe in možnosti, ki jih nudijo za raziskovalce. Pregled je bil tako izčrpen, da tudi v diskusiji ni bilo kaj dodati. Ni si pa še upal napovedati, kar sta v diskusiji storila dr. Eckhart G. Franz iz Nemčije in dr. W. Smith iz Kanade, da bo prišlo do velikega poenotenja in poenostavitve, ki jo je narekovala uporaba računalnikov in da se bo silno razširila

⁴⁷ Uradni list SRS, št. 10-79/1969, 9-50/1970; ZAL LJU 247 (Zgodovinski arhiv Ljubljana), šk. 11, a. e. 133.

⁴⁸ Odbiranje arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva (škrtiranje) v gospodarskih organizacijah v Sloveniji, Ljubljana 1970, 39 str. (razmnoženo kot rokopis za službeno uporabo); Za obnovo in ureditev gradu Mala Loka pri Trebnjem, *Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 18, 1970, zv. 1 (priloga).

⁴⁹ *Archivum*, Paris, 12, 1962, str. 105–120; 13, 1963, str. 133–144.

možnost dostopa do arhivov s pomočjo novih tehničnih sredstev.⁵⁰ Gotovo pa je slutil velike spremembe, saj je bila njegova zasluga, da je bil na posvetovanju jugoslovanskih arhivskih delavcev oktobra 1970 v Kranju na sporedu tudi ogled delovanja računalnikov v Železarni na Jesenicah in v kranjski Iskri.⁵¹

Široko poznavanje problematike arhivskega dela, predvsem pa lastne izkušnje so omogočile dr. Vilfanu tudi oblikovanje sinteze arhivistike, spočetka v povezavi s strokovnjaki iz drugih republik. Prvi oris arhivistike predstavljajo pravzaprav že razmišljanja v uvodu publikacije 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega, ki so nastala ob sodelovanju pri priročniku za uslužbence arhivov Iz arhivistike.⁵² Naslednjo stopnjo predstavljajo predavanja o poslovanju arhivov na občasni enoletni šoli za knjižničarje in arhivske pomočnike v Ljubljani, ki jo je ustanovil Svet za kulturo in prosveto LRS v šolskem letu 1957/58. Poudarjal je pomen tega šolanja, ko je že leta 1956 ugotavljal, da problem arhivov ni toliko v višjih strokovnih kadrih, marveč v srednjih in nižjih, ki jih nimamo dovolj.⁵³ Prava sinteza takratnega znanja in lastnih izkušenj pa je zagotovo priročnik Arhivistika, ki je nastal prav v zadnjih mesecih službovanja v arhivu, ob vseh drugih obveznostih (objavljen 1973).⁵⁴ Naj še dodamo, da je tudi v Priručniku iz arhivistike, ki ga je izdala po nekajletnem odlaganju Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije leta 1977, sodeloval s poglavjem o urejanju.⁵⁵

To je bila temeljna literatura, iz katere je zajemala osnovno znanje generacija zaposlenih v slovenskih arhivih. Bila pa je tudi osnova za začetek predavanj iz arhivistike na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Da bi doumeli, kako je dobivalo v tem času strokovno delo v arhivih novo podobo, naj navedem le odlomek iz diskusije dr. Vilfana na prvi redni letni skupščini Zveze zgodovinskih društev oktobra 1956 v Zagrebu, ko je kot zaključek poudaril, da je treba ustvariti nov pojem arhivistike in to v zvezi s programom šolanja arhivistov ter pri tem upoštevati usposobljenost za znanstveno-raziskovalno delo pa tudi usposobljenost za vodenje tehnično-admini-

⁵⁰ Franjo Biljan/Sergij Vilfan, Miloš Milošević/, *Les instruments de recherche des archives au service de la science*, *Archivum* 24, 1974, München 1976, str. 153–188; Franjo Biljan, Sergij Vilfan, Miloš Milošević, *Obaveštajna sredstva arhiva u službi nauke*, *Arhivist* (Beograd), 23, 1973, št. 1–2, str. 21–65. Miloš Milošević je bil višji arhivist v Istorijem arhivu Kotor.

⁵¹ Janez Kos, *Tretje posvetovanje jugoslovanskih arhivskih delavcev*, *Arhivist* (Beograd), 20, 1970, št. 2, str. 181–182.

⁵² Sergij Vilfan s sodelovanjem kolektiva ustanove, *60 let Mestnega arhiva ljubljanskega*, Ljubljana 1959, str. 39–51; *Iz arhivistike. Priručnik za službenike arhiva*, Beograd 1959, 271 str.

⁵³ ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 3, mapa Razno 1956–1957; J. F., *Sa prve redovne godišnje skupštine Saveza istoriskih društava FNRJ*, *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 3–4, str. 5–6; *Zapiski predavanj g. Lojzeta Tratnika v privatni lasti*.

⁵⁴ Sergij Vilfan, Jože Žontar, *Arhivistika*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije 1973, *Arhivski priročniki* zv. 2, 170 str.

⁵⁵ Sergij Vilfan, *Sredivanje*, v: *Priručnik iz arhivistike*, Zagreb, 1977, str. 107–127.

strativno-mehanskega dela in to zelo oprezno, ker še ni povsem pojasnjeno, kateri predmeti so potrebni v moderno pojmovani arhivistiki.⁵⁶

Obsežna je bila tudi pedagoška dejavnost dr. Vilfana. Predaval je na tečajih, članskih sestankih in posvetovanjih Arhivskega društva Slovenije: aprila 1955 o ustavni in upravni zgodovini slovenskega ozemlja v 16. in 17. stoletju; aprila 1956 o razvoju finančne uprave na slovenskem ozemlju od najstarejše dobe do začetka 18. stoletja; novembra 1959 v Škofji Loki o namenu, nastanku in razvoju zemljiške knjige; marca 1961 o razvoju denarstva na Slovenskem od 16. do srede 18. stoletja; oktobra 1963 v Celju o arhivskem gradivu gospodarskih organizacij; septembra 1972 v Novi Gorici o problemih arhivov krajevnih skupnosti v perspektivi sodobnega komunalnega sistema.⁵⁷ Na posvetovanju Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani leta 1970 je govoril o arhivskih virih za zgodovino Slovencev 1848–1918.⁵⁸ Kot smo že omenili, je predaval dr. Vilfan tudi na občasni enoletni šoli za knjižničarje in arhivske pomočnike v Ljubljani o poslovanju arhivov. Dodajmo še, da je bil član komisije za arhivske strokovne izpite in strokovne nazive v letih 1957–1975 in se je od vsega začetka prizadeval za večjo uskladitev izpitnih programov s potrebami arhivov. Predaval pa ni le v Sloveniji, kot gost je predaval leta 1965 tudi na nemški Arhivski šoli v Marburgu/Lahn, maja 1967 pa na Kosovu, na tečaju, ki ga je organiziral arhiv v Prištini in je bil namenjen strokovnemu dvigu arhivske službe v pokrajini, kjer je bila ta še zelo v povojih.

V bogastvu ljubljanskega arhivskega gradiva je videl dr. Vilfan poseben izziv za kulturno in prosvetno dejavnost arhiva. Tudi ob udeležbi na mednarodnem kongresu arhivov v Firencah ter na kongresu francoskih arhivistov v Parizu je ugotavljal, da je ta dejavnost drugod zelo razvita, posebno razstavna dejavnost, in da francoski arhivisti na razne načine širijo svojo dejavnost tudi izven arhivov. Še pred adaptacijo skladišča je Mestni arhiv pridobil na Magistratu lepo obnovljeno razstavno dvorano in 6. maja 1957 so v njej odprli prvo razstavo, ki je dajala prerez skozi gradivo arhiva od najstarejših dob do osvoboditve ter je vzbudila veliko zanimanje. V letnem poročilu 1958 je dr. Vilfan zapisal, da je »kulturno-prosvetna

⁵⁶ J. F., Sa prve redovne godišnje skupštine Saveza istoriskih društava FNRJ, *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 3–4, str. 5–6.

⁵⁷ ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 2,3,4 (zapisniki sej 1959–1960), 5 (Sejni zapisniki 1960–1961), 6 (mapa 1963), 17; S(ergij) Vilfan, Kurs društva arhivskih radnika Slovenije o istoriji uprave u Sloveniji, godišnja skupština i plenarni sastanak članova, *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 1, str. 108–110; France Škerl, Delovni problemi Društva arhivskih delavcev v Sloveniji v zadnji poslovni dobi, *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 3–4, str. 156–161; ARS 607 (Arhivsko društvo Slovenije), fasc. 6, mapa 1963; Antonija Urbas-Savinović, Savetovanje arhivista Slovenije u Celju, *Arhivist* (Beograd), 13, 1963, zv. 1–2, str. 253–255.

⁵⁸ Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 10, 1970, št. 1–2, str. 237–257.

dejavnost poleg arhivarskih in znanstvenih nedvomno najvažnejša naloga arhiva, seveda v mejah možnosti ustanove. Tu je seveda mišljeno delo na poljudnem prikazovanju domače preteklosti. To nalogo Mestni arhiv opravlja na več načinov: s prirejanjem raznih zgodovinskih razstav, namenjenih odraslim in šolski mladini; s povezovanjem s srednjimi šolami, ki jim lahko nudi koristno pomoč pri pouku zgodovine, zlasti domače; s sodelovanjem pri turistično-propagandnih publikacijah ter z izdajanjem *Kronike*, *Časopisa za slovensko krajevno zgodovino*.« Kot sicer je pokazal dr. Vilfan posebno iznajdljivost tudi pri opremlitvi razstavne dvorane. Dal je izdelati posebne razstavne vitrine, ki jih je bilo mogoče spremeniti v mize za sejo in tako razstavno dvorano kadarkoli pretvoriti v sejno sobo oziroma obratno. Razstavljeni predmeti so pri tem ostali na svojem mestu.⁵⁹

Navdušenje nad razstavno dejavnostjo pa ni trajalo dolgo časa. Razstavno dvorano je arhiv uporabljal le še prvo polovico leta 1961, nakar je bila dana na razpolago za urbanistično razstavo, nato pa arhivu ni bila vrnjena. »Na drugi strani nam za zdaj primanjkuje moči za intenzivno razstavno dejavnost«, je zapisal tedaj dr. Vilfan. »Poslednje velja tudi za druge oblike kulturno-prosvetnega dela, zlasti za delo s šolami, ki mu spričo še neopravljenega osnovnega urejevalnega dela še ne moremo posvetiti dovolj pozornosti.«

Medtem ko je dr. Vilfan na začetku svojega arhivskega obdobja upravičeno zapisal, da sta vloga in pomen arhivov v javnem in kulturnozgodovinskem življenju močno neznana, pa se je začela po dvajsetih letih podoba arhivov v javnosti vendarle spreminjati. Nedvomno je k temu pripomogel tudi s publikacijama *Arhivi*, od pisarne do zakladnice zgodovine (1967) ter *Arhivi v Sloveniji* (1970).⁶⁰ To je bil čas prvega slovenskega arhivskega zakona ter prve inventure celotnega arhivskega gradiva v Sloveniji. Pomemben informativni pomen sta publikaciji obdržali še danes.

Po izidu *Pravne zgodovine Slovencev* je bilo samo še vprašanje časa, do kdaj bo dr. Vilfan še ostal v Mestnem arhivu. Že nekaj časa sta pravna in gospodarska zgodovina postajali vse bolj njegovo primarno zanimanje. S 1. majem 1971 je nastopil redno delo na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani, s tem da je do konca januarja 1972 vzporedno še vedno vodil ljubljanski Mestni arhiv. Kar je zapisal v

⁵⁹ Sergej Vilfan, *Kombinacija izložbenih vitrina i stolova*, *Komuna*, *Časopis za društvena i komunalna pitanja* (Beograd), 5, 1958, št. 1, str. 47–48; *Sergije Vilfan*, *Treći međunarodni kongres arhiva u Firenci* (25–29 septembra 1956 g.), *Arhivist* (Beograd), 6, 1956, zv. 3–4, str. 24–25; *F(ranjo) Biljan*, *S(ergije) Vilfan*, *Šesti kongres francuskih arhivista* (7–10 novembra 1957 god.), *Arhivist* (Beograd), 7/recte 8, 1958, zv. 1–2, str. 91–92.

⁶⁰ *Sergij Vilfan*, *Jože Žontar*, *Arhivi: od pisarne do zakladnice zgodovine*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1967, 56 str.; *Sergij Vilfan*, *Jože Žontar*, *Arhivi v Sloveniji*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1970, 64 str.

prispevku o Antonu Aškercu, prvem mestnem arhivarju ljubljanskem – kako ga je pritegnilo delo v arhivu, čeprav je prišel iz drugega okolja –, je veljalo tudi zanj.⁶¹ Velika zasluga dr. Vilfana pa ni le ta, da je postal Mestni arhiv ljubljanski ugledna ustanova, marveč ima neprecenljive zasluge tudi za razvoj arhivske dejavnosti v Sloveniji in v vsej tedanji državi nasploh. Sam je zapisal, da je preizkušal, preučeval in uvajal nove delovne metode ter s svojimi dosežki v slovenskem pa tudi jugoslovanskem okviru opravljal pionirske naloge v svoji stroki. Pri tem je bilo značilno zanj prav to, da je v marsičem skušal najti prav izvirne rešitve. Nič manjša pa ni njegova zasluga, da je arhivska veda pri nas stopila v stik z evropskim razvojem in da se je izoblikovala kot stroka, postavljena na sodobnih temeljih.

ZUSAMMENFASSUNG

DIE BEDEUTUNG DER ARBEIT VON DR. SERGIJ VILFAN FÜR DIE ENTWICKLUNG VON ARCHIVEN UND ARCHIVKUNDE

Nachdem Dr. Sergij Vilfan am 1. Dezember 1950 die Leitung des Stadtarchivs Ljubljana übernommen hatte, bezog dieses nach drei Jahren wieder die Räumlichkeiten des Ljubljanaer Magistrats. Dem Sanierungs- und Rekonstruktionsprogramm des Magistrats entsprechend wurde das linke Nebengebäude dem Archiv gewidmet, den Hauptanteil der das Archiv betreffenden Bauarbeiten forderte der Umbau des Hoftrakts zu Archivmagazin. Dr. Vilfan war überhaupt stark engagiert bei den Bauarbeiten am Magistrat, sorgte er doch bis März 1961 für die gesamte Abwicklung der Verwaltungsgeschäfte bei Sanierungs- und Rekonstruktionsarbeiten. Im Rahmen der Möglichkeiten und mit großem Geschick sorgte er für eine moderne Einrichtung für die Archivmagazine und -laboratorien. Das Stadtarchiv konnte sich dessen rühmen, damals das modernste Archivdepot im Staat zu besitzen.

Viel Aufmerksamkeit schenkte Dr. Vilfan auch der Arbeitsorganisation im Archiv. Die Situation der Archive und Archivare im Staat beschrieb er eingehend auf der Versammlung des Verbands der Archivarbeitervereine Jugoslawiens (Zveza društev arhivskih delavcev Jugoslavije) in Ohrid im Mai 1958. Noch heute haben seine Feststellungen über die wissenschaftliche Arbeit in den Archiven nichts von ihrer Aktualität verloren, die er später sehr umsichtig in der Publikation *Arhivi v Sloveniji* (Die Archive in Slowenien) dargelegt hat.

Durch die Übertragung der Gründerrechte vom Stadt- auf den Bezirksvolksausschuss Ljubljana im Jahr 1955 verlor das Stadtarchiv Ljubljana die bisherige

⁶¹ (Sergij) Vilfan, Anton Aškerc – mestni arhivar ljubljanski, *Kronika, Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 4, 1956, zv. 2, str. 99–107.

territoriale Verwaltungsbasis. Da das veraltete Archivgesetz mit der neuen Regelung der Volksausschüsse nicht abgestimmt war, wurde sein Status unklar. Vom Wunsch getragen, auch in Slowenien bessere Perspektiven für den Archivdienst zu schaffen, arbeitete Dr. Vilfan bereitwillig bei der Vorbereitung des Entwurfs eines neuen Archivgesetzes mit dem Sekretariat des Bundesvollzugsrats für Bildung und Kultur zusammen. Außerdem wurde er vom Staatssekretariat für äußere Angelegenheiten zu den Vorbereitungen auf die Wiederaufnahme von Archivverhandlungen mit Österreich hinzugezogen.

Infolge des veränderten Finanzierungssystems bei Kultureinrichtungen geriet das Stadtarchiv Ljubljana nach 1962 in eine schwierige Finanzsituation, die sich nach der Annahme des Republikgesetzes über Archivgut und Archive (1966) durch die Übernahme von Aufträgen aufgrund der mit Gemeinden abgeschlossenen Verträge teilweise zu verbessern begann.

Auch bei der Vorbereitung und Formulierung des Entwurfs des Republikgesetzes über Archivgut und Archive (1966) leistete Dr. Vilfan die Hauptarbeit, dann auch bei den Durchführungsvorschriften, bei der Anweisung zur Ausübungsart des materiellen Schutzes von Archiv- und Registraturgut (1969) sowie bei der Anweisung zur Aussonderung von Archivgut aus dem Registraturgut (1970) (davor noch bei den Bundesgrundsätzen über die Aussonderung von Archivgut aus dem Registraturgut, 1968).

Auch Fachfragen widmete Dr. Vilfan große Aufmerksamkeit. Bereits im Jahr 1955 bereitete er ein Elaborat vor mit dem Titel: Inventarisierung: Grundbegriffe und Terminologie. Im darauffolgenden Jahr weckte er das Interesse jugoslawischer Fachkreise durch den Beitrag: Die Dezimalklassifikation in der Archivkunde. Dann galt sein Interesse den Archivierungssystemen in Registraturen (Pisarniško poslovanje in arhivska služba/Kanzleigeschäftsführung und Archivdienst, das Kapitel Registratura in arhiv/Registratur und Archiv im Handbuch für Archivangestellte *Arhivistike/Aus der Archivkunde*, das Referat Tipologija upravnih registratur/ Die Typologie der Verwaltungsregistraturen). Parallel dazu interessierte er sich auch für die Aussonderung von Archivgut (Škartiranje/Skartierung – anlässlich eines Referats von J. H. Collingridge auf dem Dritten Internationalen Archivkongress in Florenz). Seine umfassenden Kenntnisse der Problematik der Archivarbeit, vor allem aber seine eigenen Erfahrungen, ermöglichten Dr. Vilfan auch eine Synthese der Archivkunde darzulegen, die im 1973 erschienenen Handbuch *Arhivistika* (Archivkunde) am vollständigsten zum Ausdruck kam.

Dr. Vilfan war in internationalen Archivkreisen wohl bekannt, in den Jahren 1969-1972 war er auch Mitglied der Kommission des Internationalen Archivrats für Archivhilfe in Entwicklungsländern. Im Jahr 1972 begegnen wir ihm als Mitautor des Referats *Archivfindmittel im Dienste der Wissenschaft* beim Internationalen Archivkongress in Moskau.

Im Reichtum des Ljubljanaer Archivguts sah Dr. Vilfan eine besondere Herausforderung für die Kultur- und Bildungsarbeit des Archivs, besonders für die Ausstellungstätigkeit. In den Jahren 1957-1961 verfügte das Stadtarchiv auch über einen besonderen Ausstellungssaal. Durch die Publikationen *Arhivi, od pisarne do zakladnice zgodovine* (Archive, von der Kanzlei bis zur Schatzkammer der Geschichte, 1967) sowie *Arhivi v Sloveniji* (Die Archive in Slowenien, 1970) machte er sich darum verdient, dass die bis dahin wenig bekannte Rolle der Archive in der Öffentlichkeit an Bedeutung gewann.

Seit längerer Zeit galt das Hauptaugenmerk Dr. Vilfans immer mehr der Rechts- und Wirtschaftsgeschichte. Am 1. Mai 1971 wurde er als ordentlicher Professor an die Rechtswissenschaftliche Fakultät der Universität Ljubljana berufen.

*Sergij Vilfan leta 1959 v Dubrovniku,
ko je nekaj mesecev delal v diplomatskem arhivu
(v privatni lasti)*